

Britse regering was maar al te graag geneigd de schuld bij de eigenzinnige en stijfhoofdige Nederlanders te leggen. Groot was bijvoorbeeld de ergernis toen minister van overzeese gebiedsdelen Logemann — in onze ogen toch een progressief man — zich eind november 1945 laatdunkend uitliet over de Republiek en daarmee het moeizaam op gang gekomen onderhandelingsproces dreigde te verstoren. Zowel Christison als Mountbatten eisten zijn aftreden. Ook het ongedisciplineerde optreden van 'neurotic and trigger happy' eenheden van het KNIL lokte veel kritiek uit. Montgomery liet uit Europa weten dat hij het moreel en de discipline van de voor uitzending naar Indië bestemde Nederlandse troepen evenmin hoog aansloeg. Irritatie over het Nederlandse optreden deed een Engelse generaal in het SEAC hoofdkwartier zelfs verzuchten, dat de Nederlanders 'a defeated nation' waren, stupide en obstinaat, zoals zij dat al 130 jaar waren geweest en onbetrouwbaar bovendien. De Britse diplomaten waren doorgaans meer pro-Nederlands, zoals consul-generaal Walsh te Batavia die zich beklaagde over de schare buitenlandse en doorgaans pro-Republikeinse correspondenten waarmee hij te maken kreeg ('a bunch of drunks'). Zijn prestige werd er niet groter op toen de door hem gehekelde 'dreadful and provocative slogans' op gebouwen in Batavia grotendeels ontleend bleken aan toespraken van Abraham Lincoln, bestemd om de nooit verschenen Amerikaanse bevrijders passend te verwelkomen!

Hoewel Peter Dennis' boek dus de verdienste heeft dat het veel nieuw licht werpt op een voor Nederland cruciale periode kan ik het toch niet in ieder opzicht even geslaagd vinden. Hij zweemt in de fuik waarin wel meer ijverige speurders in de archieven (overigens niet alleen zij!) terecht komen: de kaartenbak wint het van de analyse, het minitieuze detail van de helderheid en leesbaarheid van het geheel. Onbekend met zowel de Indonesische als Nederlandse taal en geschiedenis, laat hij wel eens steken vallen. Van gebrek aan sympathie voor het Nederlandse standpunt kan hij intussen niet worden beticht. Mountbatten moet het geducht ontgelden, wanneer hij voor de Indonesische kwestie een 'Burmese' oplossing bepleit. Onderhandelingen met Soekarno konden volgens de auteur van de Nederlanders moeilijk worden geveerd, omdat dit de berechting van Nederlandse landverraders en collaborateurs in Nederland zelf zou dwarsbomen (?) Al valt er op Dennis boek dus wel het een en ander af te dingen, het zal in de omvangrijke literatuur over het Indonesisch conflict voorlopig een onmisbare plaats innemen.

C. Fasseur

J. van Baal, *Ontglipt verleden, II, Leven in verandering: 1947-1958* (Franeker: Van Wijnen, 1989, 616 blz., f69,50, ISBN 90 5194 021 1).

Deel II van Van Baals herinneringen over de periode 1947-1958 is uit. Wie eenzelfde meeslepende autobiografie verwacht als in deel I wordt wellicht teleurgesteld. Hierin niet de zeer persoonlijke ervaringen van een jong bestuursambtenaar, maar het afstandelijker relaas van een bestuurder, die zijn daden beschrijft en rekenschap aflegt van zijn werk-verleden. Het ging Van Baal, zoals hij tot slot stelt, hierin dan ook niet zozeer om een autobiografie maar om een 'tijdsbeeld' (589). Wanneer men dat weet, biedt het boek veel.

Want Van Baal zat met zijn neus op en in het pijnlijke proces van de Nederlandse dekolonisatie. Hij was en bleef tot 1958 koloniaal bestuursambtenaar, ondanks enkele 'vlucht pogingen' in de richting van wetenschap en politiek. Zijn carrière leidde hem van Bali (controleur 1947-1948),

via Lombok (assistent-resident 1948-1949) en Oost-Sumatra, (1949-1950), terug naar 'zijn' vooroorlogse regio Nieuw-Guinea. Hij werd in 1950 secretaris van de Nederlands-Indonesische commissie Nieuw-Guinea/Irian, vervolgens hoofd van het kantoor voor bevolkingszaken, een research- en adviesinstantie van het gouvernement van Nieuw-Guinea voor het bevolkingsbeleid (1951-1953), en tenslotte in 1953 gouverneur. Daarnaast vervulde hij enige nevenfuncties, onder andere als deskundige in de Nederlandse delegatie van de VN-commissie voor het onderzoek der rapporten over de niet-zelfbesturende gebieden. Van zijn *res gestae* in deze hoedanigheden is dit boek de getuige.

Aan het woord is een representant van een verlicht Nederlands koloniaal bestuur, opvoedend, met hart voor en kennis van de inheemse bevolking. Hij verdedigde het federalisme als enige staatsvorm, die bij de zelfstandigheid ook niet-Javanen ruimte zou bieden, achtte de uitzondering van Nieuw-Guinea bij de overdracht van de soevereiniteit aan Indonesië in 1949 op historische en ethnologische gronden terecht. Al doende ontwikkelde hij een visie op een toekomstige zelfstandigheid voor dit gebied, eventueel in een Melanesische federatie, te realiseren in 1980 (!). De acties van ondernemers en kerken uit 1956, die voor het eerst de mogelijkheid van overdracht van bevoegdheid over Nieuw-Guinea in Nederland bespreekbaar maakten, wekte dan ook zijn intense woede. Een natuurlijk antwoord: als bestuurder van Nieuw-Guinea werd hem de mat onder de voeten weggetrokken.

En juist daar lag zijn daadkracht en initiatief. Als het boek iets duidelijk maakt, is het wel de opbouw uit het niets, die met name onder hem in Nieuw-Guinea plaats vond. Het was het ontwikkelingsgebied van de rijke kolonie Nederlands-Indië geweest, verwaarloosd en ver, vochtig en warm. Na de oorlog waren er alleen Amerikaanse restanten over. De behuizing was minimaal: daken van golfplaten, muren van karton, waar doorheen men zijn buurman kon horen ademen. Alles moest worden opgebouwd, improviserend en zonder geld. Zijn voorganger was te fatsoenlijk om Den Haag voor het blok te zetten en zo was Van Baal de eerste goeverneur met energie, visie en bestuurlijke hardheid, nodig voor deze functie.

Het decennium dat Nederland dit gebied als laatste splinter tropisch rijk heeft bestuurd kan men zien als de leerschool voor planning en projecten, waar men de ervaring opdeed voor het latere ontwikkelingswerk. Van Baal maakt duidelijk, dat deze leerschool voor ambtenaren ter plekke inderdaad bestond, met name waar het de ontwikkeling van projecten voor bevolkingslandbouw, medische voorzieningen en onderwijs betrof. Zijn boek toont echter vooral dat men desondanks beter van kolonialisme *après la lettre* kan spreken. Het is één grote aanklacht tegen de bestuurlijke betweterigheid van de boekhouders op het ministerie van overzeese rijkdelen, die financiën (begrotingen, salarissen, pensioenen etc.) en personeelsbeleid strict controleerden. Voor alles moest men toestemming hebben van Den Haag. In dit opzicht is het boek een voortzetting van oudere Indische klachten uit Buitenzorg over de Nederlandse betutteling. Met een variant op het motto van gouverneur-generaal J. P. van Limburg Stirum, klinkt in Van Baals werk het *Nieuw Guinea fara da se* door. Zoals hij ook in ander opzicht (zijn praktisch idealisme, zijn toekomstvisie en krachtig bestuur) aan die voorganger doet denken.

Maar het boek is meer dan het werk van een verlicht en kritisch koloniaal bestuurder, een van de laatsten der Mohikanen. Het tekent een mens als bestuurder, die weet wat macht inhoudt: hoe die verantwoordelijkheid geeft, tot het goede voorbeeld oproept, tegelijkertijd door de bureaucratie wordt ingeperkt. Van Baal grijpt zijn kans voor een laatste woord: soms is dat een woord van dank en erkentelijkheid, soms het laatste woord in een discussie of polemiek (bijvoorbeeld over de huidige houding in Nederland ten aanzien van Japan). Maar zijn kritiek is mild en genuanceerd, en wordt in evenwicht gehouden door zijn uitingen van zelfkennis, zelfkritiek en zelfspot.

Wetenschappelijk is dit boek niet alleen van belang als interessant ego-document van een participant maar ook als aanzet voor verder onderzoek. Van Baal geeft zijn visie en werk. Hoe zagen die van andere betrokkenen er uit? Over de diplomatieke verwickelingen rond Nieuw-Guinea na 1945 is veel geschreven. Het heeft de aandacht voor het eigenlijke ontwikkelingsbeleid in dat gebied volledig overschaduwd. Hoogste tijd om daar nu werk van te gaan maken.

E. Locher-Scholten

F. A. M. Messing, *Geschiedenis van de mijnsluiting in Limburg. Noodzaak en lotgevallen van een regionale herstructurering, 1955-1975* (Leiden: Martinus Nijhoff, 1988, xviii + 707 blz., f95,-, ISBN 90 6890 213 X).

'Onder een bewolkte hemel: de Limburgers zonder mijnen' is het laatste tafereel van dit boek. Ruim een decennium na de mijnsluiting overheerst in Limburg het gevoel dat de lucht is geklaard. De regionale economie groeit immers sinds 1983 sneller dan de landelijke en voor bedrijven van overzee hoort Limburg bij de aantrekkelijkste gebieden in de EEG. Ondanks de titel van het laatste hoofdstuk, sluit Messings terugblik en herwaarding van de jaren 1955 tot 1975 wonderwel aan bij het zonniger levensgevoel.

Het boek van Messing handelt op de eerste plaats over de noodzaak van het sluiten van de steenkolenmijnen in Limburg. In de befaamde nota van Den Uyl uit 1965 erkende de staat, de eigenaar van de Nederlandse staatsmijnen, dat het staken van steenkoolontginning in Limburg onvermijdelijk was. Niet alleen van het staatsmijnbedrijf, maar ook van de particuliere mijnondernemingen werd het einde aangekondigd. DSM, de rechtsopvolger van de staatsmijnen, wilde een antwoord zien op de vraag of de mijnen en nevenbedrijven op goede gronden waren gesloten. Stapsgewijs en gedetailleerd schetst Messing de meningsvorming die culmineerde in het voorstel van de staatsmijndirectie de winning en verwerking van steenkolen op termijn te staken. De ontwikkelingen worden terecht in een breed kader geplaatst. Het boek behandelt echter niet alleen de voorgeschiedenis en gronden voor de principiële beslissing. Het analyseert tevens uitvoerig hetgeen volgde. Eind 1974 sloten de laatste particuliere mijnen hun poorten. De staatsmijnen hadden reeds eind 1973 de laatste kolen naar boven gehaald en het verkoopkantoor der staatsmijnen te 's-Gravenhage opgeheven.

Mijnsluiting betekende meer dan alleen een eind maken aan het winnen en verkopen van steenkool. De nota van Den Uyl was tevens 'inzake de industriële herstructurering van Zuid-Limburg'. Messing zag gelukkig af van een beperkte opdracht. Het boek beschrijft dan ook uitvoerig het zoeken naar vervangende werkgelegenheid voor 45.000 werknemers over de periode 1965 tot 1975. Het staken van de steenkoolwinning is uiteraard voor de regionale herstructurering geen natuurlijke caesuur. Hoewel de nadruk valt op de periode tot 1975, heeft de auteur op tal van plaatsen de lijnen doorgetrokken tot in de jaren tachtig. Messing zal Kreukels' typering van de jaren na 1975 als 'doodgaan duurt zo lang' niet overnemen. Maar ook hij laat zien hoe diep de mijnsluitingen blijvend ingrepen in het leven van vele gezinnen.

Het belangrijkste criterium om een boek te beoordelen is de vraag of het wat nieuws brengt. Over deelaspecten van het verdwijnen van de Limburgse mijnindustrie is het nodige gepubliceerd. V. Moharir en H. Schumacher hebben meer algemene studies geschreven. Messings geschiedenis van de mijnsluiting is niet een radicale omverwerping van het bestaande beeld. Wel bewerkt het boek een bijstelling en aanzienlijke verduidelijking. Het belangrijkste is wel,